

MAGDALENA RENATA BODYŁ

SZARA STREFA W BRANŻY TYTONIOWEJ

WPROWADZENIE

Szara strefa może występować w każdej dziedzinie działalności człowieka. W literaturze przedmiotu brak jednoznacznej, uniwersalnej i powszechnie akceptowalnej definicji pojęcia szarej strefy. W debacie naukowej pojęcie szarej strefy rozumiane jest jako: „część działalności gospodarczej, która występuje w sposób niezarejestrowany, bez opłacania należnych podatków i opłat na rzecz państwa”¹, „rynkowa produkcja dóbr i usług, legalna i nielegalna, która nie jest rejestrowana w statystyce PKB”², „działania gospodarcze i źródła dochodów, które są poza oficjalnymi regulacjami rządowymi, podatkowymi i monitoringiem”³.

Obszar szarej strefy dzieli się ze względu na rodzaj łamanych reguł na:

- działalność nielegalną (*illegal economy*) – to działania gospodarcze łamiące przepisy prawne, np. narkobiznes, czarny rynek walutowy;
- działalność niezgłoszoną (*unreported economy*) – to działania przynoszące dochód nie zgłaszany organom podatkowym;
- działalność niezarejestrowaną (*unrecorded economy*) – to działania nie zgłoszone instytucjom statystycznym;

Dr inż. MAGDALENA BODYŁ – Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Zakład Badań Rynkowych; adres do korespondencji: ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa; e-mail: Magdalena.Bodyl@ierigz.waw.pl

¹ J. KRACIUK, *Szara strefa w Europie*, „Zeszyty Naukowe SGGW” 2013, nr 1, s. 85.

² B. MIKA, *Wszystkie odcienie szarości*, w: *Struktura klasowo-stanowa społeczności Poznania*, red. J. Tittenbraun, Poznań 2010, s. 212.

³ M. KABAJ, *Praca niezarejestrowana we współczesnej literaturze ekonomicznej*, „Polityka Społeczna” 2009, nr 10, s. 3.

– działalność nieformalną (*informal economy*) – to działania gospodarcze, w których unika się kosztów wynikających z wszelkich regulacji i nie objęte korzyściami korzyściami będącymi ich następstwem.

Wśród skutków istnienia szarej strefy wymienia się między innymi: zafałszowanie statystyki gospodarczej; zaniżenie wpływów podatkowych; wadliwe konstruowanie polityki makroekonomicznej wskutek m.in. zwiększania się obiegu gotówki poza kontami bankowymi. Ponadto omijanie prawa prowadzi do patologii poprzez niszczenie życia społecznego i gospodarczego⁴. Zdarza się, że nielegalna działalność odbywa się w legalnie zarejestrowanych firmach, w których podstawowy i zarejestrowany zakres działalności jest parawanem dla nielegalnej produkcji, zatrudniania ludzi „na czarno”, zakupów i sprzedaży bez ich rejestrowania. Wielkość szarej strefy w Polsce w 2015 r. GUS szacował na 13,5% PKB⁵.

Szara strefa może wpływać na rynek również pozytywnie – poprzez rozszerzenie rynku pracy, zwiększenie liczby miejsc pracy o niskiej produktywności i małych wynagrodzeniach, które nie byłyby utworzone w formalnej gospodarce. Zatrudnieni w szarej strefie – nie płacąc bezpośrednio podatków (ani składek) – płacą podatki pośrednie, nabywają produkty i usługi obciążone podatkiem VAT. Poza tym przyczyniają się oni do wzrostu gospodarczego, zwiększając popyt i zatrudnienie rejestrowane.

1. MATERIAŁY I METODYKA BADAŃ

Analizy dokonano, opierając się na danych pochodzących z zasobów Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Finansów. W artykule wykorzystano literaturę z zakresu przedmiotu badań, bazy danych FAOSTAST, WHO oraz informacje dostępne na stronach internetowych.

1.1. SZARA STREFA W BRANŻY TYTONIOWEJ

Małe wymiary, niewielka masa i wysoka wartość rynkowa produktów tytoniowych sprzyjają nielegalnemu obrotowi. Nielegalny handel tytoniem jest napędzany zarówno podażą, jak i popytem, ponieważ konsumenci szukają sposobów na oszczędzenie pieniędzy poprzez unikanie podatków od tytoniu; dostawcy natych-

---

⁴ *Metodologia badań szarej strefy na rynku usług turystycznych*, red. T. Smuga, Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa 2005, s. 5-7.

⁵ *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2012-2015*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

miast chcą skorzystać z dużego popytu, wysokich marż zysku i niskiego ryzyka. Nielegalne papierosy są znacznie tańsze niż legalne i nie podlegają rygorystycznym przepisom w postaci ostrzeżeń zdrowotnych, kontroli produktów lub weryfikacji wieku użytkowników. Ze względu na uzależniające działanie zawartej w tytoniu nikotyny popyt na wyroby tytoniowe charakteryzuje się niską elastycznością. Wysokie podatki nie ograniczają znacząco konsumpcji, a przesuwiają ją w kierunku tańszych marek i szarej strefy. Niskie koszty produkcji i popyt sprawiają, że nielegalna produkcja papierosów jest jedną z najbardziej dochodowych sfer szarej strefy⁶.

Spółeczna akceptacja dla użytkowników nielegalnych wyrobów tytoniowych jest wysoka, ponieważ wśród konsumentów panuje przekonanie, że są one nadmiernie opodatkowane i zbyt drogie.

Zjawisko szarej strefy w branży tytoniowej powoduje znaczące straty finansowe dla budżetów narodowych, wynikające przede wszystkim z braku wpływów z tytułu podatku akcyzowego i podatku VAT, pobieranych od legalnej sprzedaży wyrobów tytoniowych.

1.2. BRANŻA TYTONIOWA W POLSCE

Polska jest drugim producentem tytoniu w UE (po Włoszech) i 34. producentem na świecie oraz czołowym producentem wyrobów tytoniowych na świecie. W Polsce obecne są fabryki wszystkich światowych koncernów tytoniowych, z wyjątkiem *China National Tobacco Corporation*. Skoncentrowały one 99% produkcji papierosów konsumowanych w kraju. Udziały poszczególnych koncernów na polskim rynku sprzedaży papierosów kształtowały się w 2012 r. następująco: PMI – 38,2%, BAT – 26,6%, PM – 19,5%, JTI – 13,7%. Udziały innych wytwórców nie przekraczały 1%⁷.

Produkcja legalna papierosów w Polsce w 2016 r. wyniosła 175,1 mld sztuk, a tytoniu do palenia – 25 tys. ton. Krajowa konsumpcja papierosów wykazuje tendencję spadkową. W 2016 r. spożycie, obliczane metodą bilansową, wynosiło 56,5 mld sztuk. W Polsce w 2014 r. (EUROSTAT 2017) papierosy paliło 21,9% osób powyżej 15. roku życia, w tym 27,8% mężczyzn i 16,6% kobiet. Średnio w 2014 r. w UE-28 papierosy paliło 19,4% mieszkańców: 21,9% mężczyzn i 15,1% kobiet (EUROSTAT 2017).

Produkcja papierosów w 2016 r. była trzykrotnie większa od ich krajowej konsumpcji. Spadkowy trend konsumpcji legalnych papierosów był przede wszystkim wynikiem wzrostu cen, spowodowanego wysoką akcyzą, ale także promowanej

---

⁶ E. ALLEN, *The Illicit Trade in Tobacco Products and How to Tackle it*, "World Customs Journal" 6(2011), No. 2, pp. 121-130.

⁷ *Skutki wdrożenia dyrektywy tytoniowej*, red. R. Gwiazdowski, Centrum im. Adama Smitha, Warszawa 2013, s. 21-23.

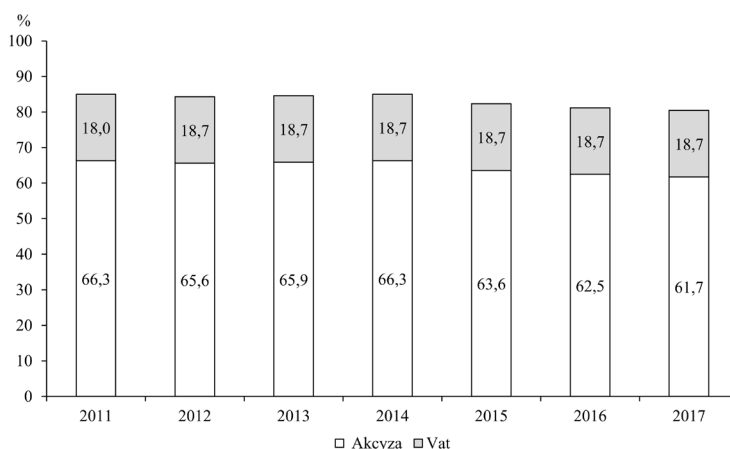
w ostatnich latach mody na niepalenie oraz wprowadzeniem restrykcyjnych zakazów palenia w miejscach publicznych. Wzrasta jednocześnie zainteresowanie produktami substytucyjnymi – papierosami wytwarzanymi przez konsumentów samodzielnie z tytoniu do palenia oraz e-papierosami.

Tabela 1. Bilans papierosów w latach 2001-2016

Wyszczególnienie	Bilans (mld sztuk)			Średnie roczne tempo wzrostu
	2001	2016	2001=100%	
Produkcja	80,7	175,1	217,0	5,3
Eksport	8,4	128,4	1528,6	19,9
Import	0,02	9,7	48500	51,0
Zużycie krajowe	72,3	56,4	78	-1,64

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS 2000-2016, MF 2017.

Wyroby tytoniowe (papierosy, cygara i cygaretki oraz tytoń do palenia) zgodnie z dyrektywami unijnymi są objęte akcyzą. Stosowany jest do nich system zawieszenia poboru akcyzy, a ich produkcja, przetwarzanie i przechowywanie musi się odbywać w składzie podatkowym, na którego prowadzenie konieczne jest uzyskanie zezwolenia organu podatkowego. Ponadto – przed ich wprowadzeniem do konsumpcji – muszą być na nie nałożone znaki akcyzy. Wyroby te podlegają więc ścisłej kontroli tak długo, jak długo nie zostanie od nich zapłacona akcyza. Stawki podatku akcyzowego są harmonizowane w ramach Unii Europejskiej.

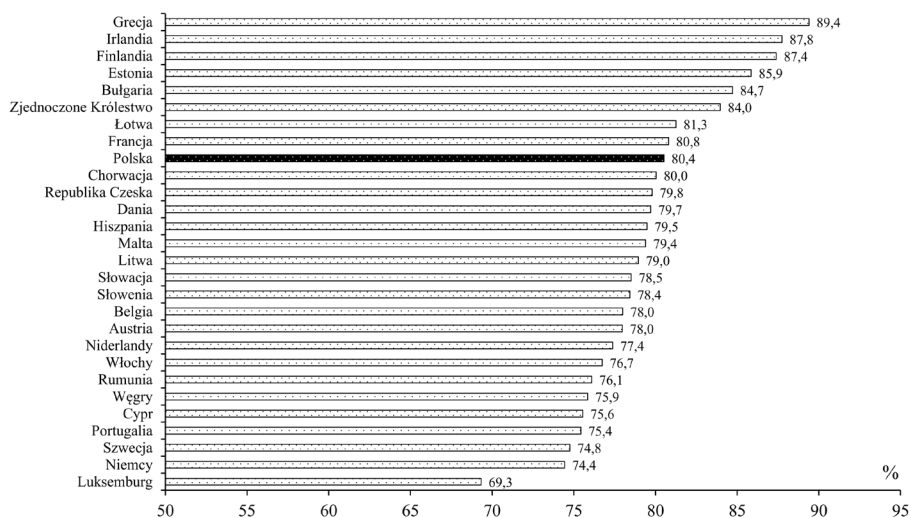

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Ministerstwa Finansów.

Rysunek 1. Procentowy udział podatków (akcyzy i VAT) w średniej ważonej detalicznej cenie sprzedaży paczki papierosów w Polsce

W 2017 r. obciążenia podatkowe jednej paczki papierosów, zawierającej 20 sztuk, kosztującej 13,63 zł, wyniosły 10,97 zł. W skład obciążeń wchodzi: akcyza (kwotowa i procentowa), w wysokości 8,41 zł, oraz podatek VAT, wynoszący 2,59 zł. Udział podatków w cenie detalicznej papierosów w 2017 r. wyniósł 80,4%. Obciążenia 50-gramowej paczki tytoniu do palenia, kosztującej 34,00 zł, wynoszą 21,30 zł, w tym akcyza kwotowa i procentowa (14,94 zł) oraz podatek VAT (6,36 zł). Udział podatków w cenie paczki tytoniu do palenia wynosi 63,0%.

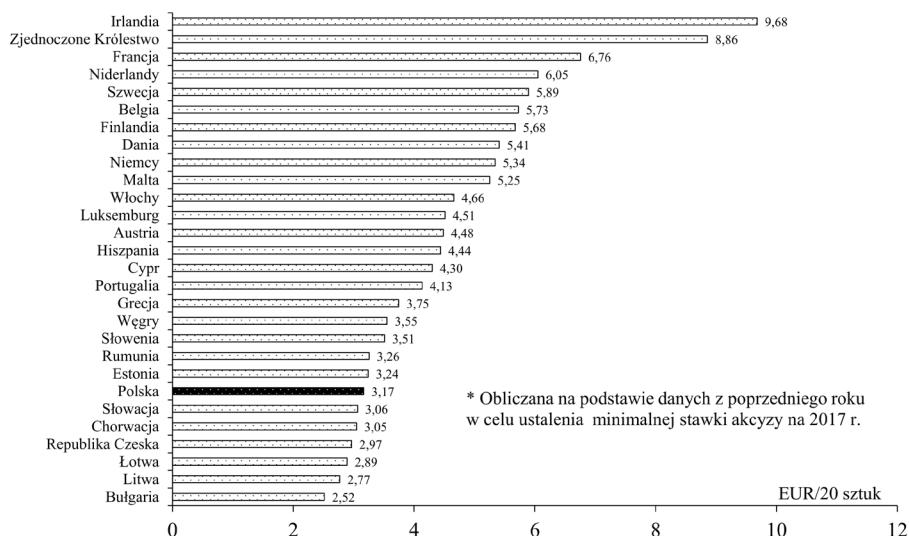
Polska znajduje się pośrodku poziomów opodatkowania stosowanych przez kraje UE, jednak łączny udział podatków w cenie detalicznej papierosów, w porównaniu z krajami UE, jest wysoki (9. miejsce na 28 krajów). Największe obciążenia papierosów podatkami wystąpiły w Grecji (89,4%), Irlandii (87,8%), Finlandii (87,4%), Estonii (85,9%), Bułgarii (84,7%) i Wielkiej Brytanii (84,0%).

Źródło: opracowanie na podstawie: *Excise duty tables. Part III – Manufactured Tobacco*. European Commission.

Rysunek 2. Udział podatków (akcyzy i VAT)
w średniej detalicznej cenie sprzedaży paczki papierosów w krajach UE-28
(stan na 1 stycznia 2017 r.)

Mimo wysokich obciążeń podatkami, Polska należy do krajów o niskim poziomie cen detalicznych papierosów, wyprzedzając jedynie Bułgarię, Litwę, Łotwę, Czechy, Chorwację i Słowację.

Źródło: opracowanie na podstawie: *Excise duty tables. Part III – Manufactured Tobacco*. European Commission.

Rysunek 3. Średnia ważona detaliczna cena sprzedaży paczki papierosów w krajach UE-28 (stan na 1 stycznia 2017 r.)

Branża tytoniowa ma kluczowe znaczenie dla budżetu państwa ze względu na duży udział podatków pośrednich od wyrobów tytoniowych w ogólnych wpływach budżetowych. W 2016 r. budżet państwa z tytułu akcyzy uzyskał dochody w wysokości 65,7 mld zł, w tym z akcyzy na wyroby tytoniowe 18,5 mld zł, a na susz tytoniowy 67,9 tys. zł. W strukturze dochodów z akcyzy dochody z wyrobów tytoniowych wyniosły 28%. Większy udział w dochodach z tego podatku (45%) miały tylko paliwa silnikowe.

Tabela 2. Dochody z podatku akcyzowego w latach 2011-2016

Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Dochody z akcyzy ogółem (mld zł)	57,96	60,45	60,65	61,57	62,81	65,75
Dochody z akcyzy na tytoń i artykuły tytoniowe (mld zł)	18,26	18,58	18,21	17,92	17,79	18,49
Spżycie bilansowe papierosów (mld szt.)	69,16	66,59	59,85	50,00	56,11	72,68

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GUS 2012-2016, MF 2017.

Zjawisko szarej strefy w produkcji i obrocie wyrobami tytoniowymi powoduje znaczące straty finansowe dla budżetów narodowych, wynikające przede wszystkim

z braku wpływów z tytułu podatku akcyzowego i podatku VAT, pobieranych od legalnej sprzedaży wyrobów tytoniowych. Straty, jakie państwa członkowskie UE ponoszą z tytułu niepobranych należności podatkowych od wyrobów tytoniowych pochodzących z nielegalnych źródeł, biuro OLAF Komisji Europejskiej ocenia na co najmniej 10 mld euro rocznie.

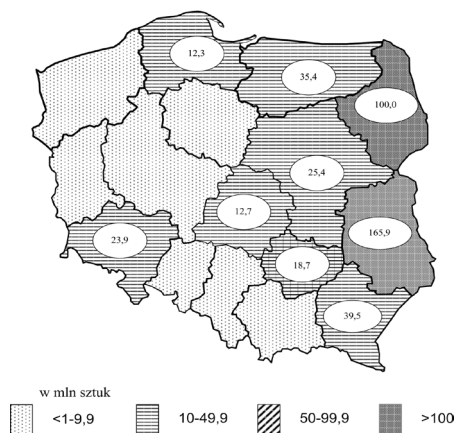
W ramach szarej strefy rozróżniamy papierosy z przemytu (w szczególności ze znakami akcyzy kraju pochodzenia, ale bez znaków akcyzy kraju docelowego, tzw. *illicit whites*, pochodzące głównie z Rosji, Ukrainy, Białorusi i Chin) oraz podróbki papierosów (zwykle wyrabiane na terenie Polski). Szacuje się, że co najmniej połowa przemycanych wyrobów tytoniowych jest sprzedawana na terenie Polski na bazarach, targowiskach, w sprzedaży bezpośredniej oraz internetowej. Pozostała część jest nielegalnie przemieszczana na obszary innych krajów Unii Europejskiej. Różnica pomiędzy cenami rynkowymi a kosztami produkcji sprzyja nielegalnej produkcji wyrobów tytoniowych w Polsce. Zgodnie z raportem Transcrime⁸, różnice cenowe sprawiają, że wyprodukowane w Polsce nielegalne wyroby tytoniowe trafiają głównie na rynki Niemiec, Wielkiej Brytanii, Szwecji, Włoch i Czech. Na polski rynek z nielegalnej produkcji krajowej trafia natomiast głównie krajanka tytoniowa wykorzystywana do produkcji papierosów.

Najczęściej prezentowanym wskaźnikiem wielkości szarej strefy w obszarze wyrobów tytoniowych jest procentowy udział wyrobów nielegalnych w krajowym rynku tytoniowym. Od 2000 r. Instytut Badawczy ALMARES⁹ organizuje – na zamówienie producentów papierosów – cztery razy w roku badania, polegające na wyszukiwaniu w śmietnikach pustych opakowań po tytoniu. Metoda ta pozwala na ocenę pochodzenia wypalanych przez konsumentów papierosów. Szara strefa skupia się przede wszystkim na wschodzie kraju, blisko granicy i źródeł przemytu. Z badań przeprowadzonych między 8 a 24 sierpnia 2016 r. wynika, że udział pustych opakowań po papierosach bez polskich znaków akcyzy wynosił średnio 16,4%, wobec 17,8% w analogicznym okresie roku poprzedniego. Najwięcej opakowań z obcymi znakami towarowymi znajdowano w województwie warmińsko-mazurskim (54,4%), lubelskim (35,0%), podlaskim (34,9%) oraz podkarpackim (28,6%). Najmniej opakowań po nielegalnych papierosach znajdowano w woj. wielkopolskim (0,4%).

---

⁸ *European Outlook on the Illicit Trade in Tobacco Products*, Transcrime, Milano 2015, p. 219.

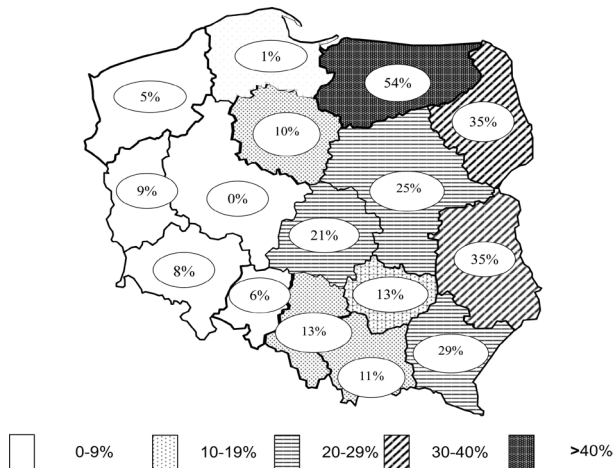
⁹ ALMARES – Instytut Doradztwa i Badań Rynku Sp. z o.o.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Biuletynu Służby Celnej.

Mapa 1. Liczba zajętych papierosów w izbach celnych w 2016 r.

Działania kontrolne obejmujące kontrole rynku i zwalczanie przestępczości, wykonywane przez wydziały zwalczania przestępczości celnej, komórki dozoru oraz pozostałe kontrole dokonywane przez oddziały celne, ujawniły w 2016 r. łącznie ponad 527,9 mln sztuk papierosów, wobec około 461,2 mln sztuk papierosów w 2015 r. Wartość ujawnionych papierosów wyniosła 355,9 mln zł (o 9% więcej niż rok wcześniej).

Źródło: Almares Institute for Consulting and Market Research.

Mapa 2. Udział opakowań bez znaków krajowej akcyzy w 2016 r. (w procentach)

W 2016 r. najwięcej papierosów zajęto w następujących Izbach Celnych: Biała Podlaska (około 165,9 mln sztuk), Białystok (około 100,0 mln sztuk) i Olsztyn (35,6 mln sztuk).

Przyczyną przemytu są głównie istotne różnice cen papierosów między krajami UE a krajami trzecimi, w których obciążenia podatkowe wyrobów tytoniowych są niższe. Średnia cena popularnej paczki papierosów w 2016 r. na Białorusi wynosiła 1,78 zł, na Ukrainie 2,17 zł, w Rosji 4,09 zł, a w Polsce 13,50 zł. Z kolei w Niemczech za paczkę papierosów należy zapłacić 21,90 zł, we Francji 28,64 zł, a w Anglii 33,72 zł¹⁰.

W 2016 r. funkcjonariusze podlegli Ministerstwu Finansów odkryli rekordową liczbę nielegalnych fabryk wyrobów tytoniowych (72), zajęli 44,5 mln sztuk papierosów oraz ponad 200 ton tytoniu pochodzącego z nielegalnych źródeł.

Chociaż opisane wyżej uwarunkowania nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi w Polsce i przytoczone przykłady świadczą o tym, że skala szarej strefy na rynku wyrobów tytoniowych jest znaczna, ocena ta pozostaje w znacznej mierze przybliżona. Określenie faktycznej wielkości konsumpcji wyrobów tytoniowych, która w znacznej części odbywa się „w ukryciu”, jest trudne.

Prawodawca podejmuje szereg działań legislacyjnych mających na celu ograniczenie szarej strefy. Od 1 stycznia 2013 r. wprowadzone zostały przepisy obejmujące podatkiem akcyzowym susz tytoniowy, który do końca 2012 r. w świetle prawa nie był wyrobem tytoniowym. Dodatkowo reakcją ustawodawcy na obserwowane próby obejścia powyższych przepisów (w postaci handlu wilgotnym tytoniem) było wprowadzenie od 1 stycznia 2014 r. regulacji doprecyzowującej definicję suszu tytoniowego w ustawie o podatku akcyzowym. Począwszy od 2015 r., cygara zostały opodatkowane akcyzą od kilograma wyrobu. Uniemożliwiło to dalsze stosowanie przestępczego procederu produkcji i sprzedaży tzw. cygar imprezowych, wykorzystującego przepisy, zgodnie z którymi akcyza była należna od 1000 sprzedanych sztuk cygar. Z kolei od 1 stycznia 2016 r. zaostrzeniu uległy regulacje ustawy o podatku akcyzowym dotyczące zasad prowadzenia działalności przez pośredniczące podmioty tytoniowe. W związku z ujawnionymi przez Służbę Celną w latach 2013-2014 nieprawidłowościami w obrocie suszem tytoniowym, powodującymi uszczuplenie wpływów do budżetu państwa na około 337 mln zł¹¹, ustawodawca zdecydował się na uszczelnienie systemu obrotu suszem tytoniowym celem przeciwdziałania zidentyfikowanym patologiom. Wprowadzono m.in. obowiązek rejestracji pośredniczących podmiotów tytoniowych w rejestrze prowadzonym przez MF oraz doprecyzowano katalog czynności opodatkowanych związanych z suszem tytoniowym. Warunkiem wpisu do rejestru pośredniczących podmiotów tytoniowych, od 1 stycznia 2016 r., jest m.in. złożenie zabezpieczenia akcyzowego.

¹⁰ <http://www.cenynaswiecie.pl/porownanie-ceny-papierosow-na-swiecie,27>

¹¹ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o podatku akcyzowym oraz niektórych innych ustaw.

Ponadto z rejestru można zostać wykreślonym w przypadku, gdy zostaną naruszone obowiązki ustawowe nałożone na pośredniczący podmiot tytoniowy. Nowelizacja ustawy akcyzowej¹² wprowadziła również zapisy, zgodnie z którymi nieopodatkowanego akcyzą obrotu suszem mogą dokonywać tylko takie składy podatkowe, które zużywają ten susz do produkcji wyrobów tytoniowych.

W celu zmniejszenia szarej strefy w branży tytoniowej Ministerstwo Finansów procedowało w 2017 r. „pakiet tytoniowy”¹³, dotyczący m.in.: wprowadzenia opodatkowania sprzedaży suszu połączonej z dostawą wewnątrzspółnotową lub eksportem przez rolnika, odpowiedzialności osoby trzeciej całym swoim majątkiem za zobowiązania podmiotu obowiązującego do złożenia zabezpieczenia akcyzowego, obowiązku ewidencjonowania nieopodatkowanego suszu przez podmiot, który magazynuje go poza składem podatkowym, wprowadzenia nowej formy składania zabezpieczenia akcyzowego – hipoteki na nieruchomości, obniżenia górnej granicy zabezpieczenia ryczałtowego, które składają pośredniczące podmioty tytoniowe lub podmioty reprezentujące przedsiębiorcę zagranicznego, z obecnych 30 mln zł do 15 mln zł¹⁴.

Zmiany uszczelniają system podatkowy w zakresie obrotu suszem tytoniowym oraz mają ułatwić prowadzenie działalności legalnym podmiotom, które handlują suszem tytoniowym. Zmiany w ustawie wprowadzają monitoring oraz nadzór nad uprawami tytoniu, produkcją i zbytem surowca tytoniowego oraz uszczelniają obrót wysuszonymi liśćmi tytoniu. Rozwiązania te pozwolą na monitorowanie obrotu suszem tytoniowym od momentu uprawy do zużycia w produkcji wyrobów tytoniowych. W przypadku, gdyby producent rolny uprawiał tytoń bez uzyskania wpisu do rejestru, w drodze decyzji wydawany ma być nakaz zniszczenia uprawy tytoniu, i to na koszt prowadzącego uprawę. Podmiot wpisany do rejestru będzie miał ponadto obowiązek składania corocznego sprawozdania o powierzchni upraw, umowach zbytu surowca tytoniowego, jego masie, która została wyprodukowana, stanie magazynowym surowca czy ilości tytoniu, która została zniszczona.

1.3. MECHANIZMY ZWALCZANIA SZAREJ STREFY – PROPOZYCJE

Biorąc pod uwagę duży udział obciążeń podatkowych w cenie detalicznej wyrobów tytoniowych, położenie Polski na wschodniej granicy Unii Europejskiej oraz wysoce praw-

---

¹² Tamże.

¹³ Ustawa z dnia 27 października 2017 r. o zmianie ustawy o podatku akcyzowym oraz ustawy o organizacji niektórych rynków rolnych, Dz. U. 2017, poz. 2216.

¹⁴ Projekt z 29.05.2017 r.: Ustawa o zmianie ustawy o podatku akcyzowym oraz niektórych innych ustaw, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12299009/katalog/12437050#12437050>

dopodobne utrzymywanie się w przyszłości znaczących różnic między cenami wyrobów tytoniowych w Polsce i w krajach zza wschodniej granicy, przemysł i nielegalna krajowa produkcja tych wyrobów pozostaną istotnym wyzwaniem dla polskich instytucji.

Zmiany legislacyjne w przepisach akcyzowych mogą jedynie w ograniczonym stopniu przeciwdziałać szarej strefie. Tym niemniej ostatnie zmiany w przepisach akcyzowych należy ocenić pozytywnie. Kluczową rolę w przeciwdziałaniu przestępczości w tym obszarze powinny odgrywać działania na rzecz:

- uszczelnienia granic, w szczególności wschodniej granicy Unii Europejskiej;
- rozwinięcia systemu szkoleń o szarej strefie zarówno dla służb, jak i dla wymiaru sprawiedliwości;
- zmiany w systemie karania za przestępstwa gospodarcze, w tym przestępstwa podatkowe; kara musi skutecznie zniechęcać do powrotu do ujawnionego procederu po odbyciu kary, musi być adresowana także do osób organizujących przestępczy proceder;
- utrudnienia dostępu do środków umożliwiających popełnianie przestępstw, m.in. poprzez wprowadzenie kontroli nad importem i obrotem maszynami przeznaczonymi do produkcji wyrobów tytoniowych, oraz wprowadzenia regulacji powodujących przepadek przedmiotów służących do popełniania przestępstwa;
- kształtowania postaw obywatelskich, ukierunkowanych na uświadamianie szkód dla gospodarki i społeczeństwa wynikających z nabywania wyrobów tytoniowych w szarej strefie.

BIBLIOGRAFIA

- ALLEN E., The Illicit Trade in Tobacco Products and How to Tackle it, "World Customs Journal" 6(2011), No. 2, pp. 121-130.
- Biuletyn Statystyczny Służby Celnej, 2011-2016
- Eurobarometr, http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb_special_439_420_en.htm#429 [dostęp: 06.2017].
- EUROSTAT 2017, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu> [dostęp: 06.2017].
- FAOSTAT 2017, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> [dostęp: 06.2017].
- Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi, red. W. Łopaciuk, Wydawnictwo IERiGŻ, Warszawa 2017.
- KABAJ M., Praca nierejestrowana we współczesnej literaturze ekonomicznej, „Polityka Społeczna” 2009, nr 10, s. 3.
- KRACIUK J., Szara strefa w Europie, „Zeszyty Naukowe SGGW” 2013, nr 1, s. 85.
- MACKAY J., ERIXEN M., The Tobacco Atlas, World Health Organization 2002.
- Metodologia badań szarej strefy na rynku usług turystycznych, red. T. Smuga, Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego, Warszawa 2005.
- MIKA B., Wszystkie odcienie szarości, w: Struktura klasowo-stanowa społeczności Poznania, red. J. Tittenbraun, Poznań 2010.
- PIĘTKA K., Szara strefa jest w świetnej formie, „Puls Biznesu”, 12.03.2004.
- Poland Market Survey Top Lines Empty Discarded Pack Collection October/November 2016, ALMARES, Warszawa.

- Przeciwdziałanie szarej strefie w Polsce, Global Compact Network Poland, <http://ungc.org.pl/programy/program-przeciwdzialanie-szarej-strefie-2014-2020> [dostęp: 03.03.2018].
- Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2012-2015, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, GUS 2010-2015, Warszawa.
- Rynek wyrobów tytoniowych – stan i perspektywy, red. M. Bodył, Wydawnictwo IERiGŻ, Warszawa 2017.
- SCHNEIDER F., ERNEST H.D., Shadow Economies: Size, Causes and Consequences, „Journal of Economic Literature” 38(2000), s. 77-114.
- Skutki wdrożenia dyrektywy tytoniowej, red. R. Gwiazdowski, Centrum im. Adama Smitha, Warszawa 2013.
- Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o podatku akcyzowym oraz niektórych innych ustaw.
- WHO, World Health Statistics 2016, The Tobacco Atlas, <http://www.tobaccoatlas.org.Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes> [dostęp: 06.2017].
- https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/excise_duties/tobacco_products/rates/excise_duties-part_iii_tobacco_en.pdf
- <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12299009/katalog/12437050#12437050>
- <https://www.finanse.mf.gov.pl/akcyza/stawki-akcyzy>

SZARA STREFA W BRANŻY TYTONIOWEJ

Streszczenie

Szara strefa jest nielegalnym obrotem legalnymi towarami i usługami. Polska jest znaczącym producentem tytoniu i wyrobów tytoniowych. Eksport wyrobów tytoniowych pełni istotną rolę w bilansie handlu zagranicznego. Branża tytoniowa ma kluczowe znaczenie dla budżetu państwa ze względu na duży udział podatków od wyrobów tytoniowych w ogólnych wpływach budżetowych. W strukturze dochodów z akcyzy dochody z wyrobów tytoniowych wynoszą około 28%. Ze względu na niską cenę bazową wyrobów tytoniowych i duży udział podatków w cenie (około 80%) nielegalna produkcja i przemysł wyrobów tytoniowych stanowią jedną z najbardziej dochodowych działalności grup przestępczych. Celem artykułu jest przedstawienie problemu szarej strefy w branży tytoniowej oraz zmian prawnych zmierzających do jej zmniejszenia.

Słowa kluczowe: tytoń; wyroby tytoniowe; szara strefa; przemysł.

THE SHADOW AREA IN THE TOBACCO SECTOR

Summary

The shadow area is an illegal trade in legal goods and services. Poland is a significant producer of tobacco and tobacco products. The export of tobacco plays an important role in the balance of foreign trade. The tobacco industry is essential for the state budget due to a high share of indirect taxes on tobacco products in total budget revenues. In the structure of excise tax revenues, tobacco income amounts to around 28%. Due to the low base price of tobacco products and a large share of taxes in the price (around 80%), illegal production and smuggling of tobacco products is one of the most profitable activities of criminal groups. The aim of the article is to present the problem of the shadow economy in the tobacco industry and legal changes aimed at reducing it.

Key words: tobacco; tobacco products; shadow area; informal economy; smuggling.